
Ocene in poročila

Jože Šorn, *Začetki industrije na Slovenskem*, Založba Obzorja, Maribor 1984, 270 str.

Kot četrti zvezek serije *Documenta et studia historiae recentioris* za katero upajmo, da ne bo presahnila in jo izdaja mariborska založba Obzorja, je izšlo delo Jožeta Šorna *Začetki industrije na Slovenskem*. Avtor bi bil gotovo vesel, če bi videl, da je njegovo delo vendarle izšlo in to v okusni opremi, lepo natisnjeno, z malo napakami in v zbirki, ki obeta, da se bo čez čas izkazala za seriozno in reprezentativno. Žal izida knjige ni dočakal, še sprejetja v program ne, čeprav si je nekaj let prizadeval, da bi rezultat dolgoletnega študijskega in arhivskega dela zagledal beli dan. Ker sva bila neposredna soseda v službi, se dobro spominjam s kakšnim elanom in navdušenjem ter ljubeznijo je knjigo pisal, vem pa tudi za grenkobo, ki jo je doživljal, ko so ga zavrnilo kar po vrsti Cankarjeva založba, Partizanska knjiga, Slovenska matica. Najbrž to ni krivda docela samo na strani založb, saj vemo, da pri nas izhajajo tudi sila odiozna dela, treba je imeti le dovolj vplivne znance in prijatelje. Res je neizprosna bolezen Šorna precej hitro iztrgala iz naših vrst, vendar sem trdno prepričan, da bi ob drugačnem spletu okoliščin, torej, če bi ta rokopis izšel takoj, imeli v veliki meri napisano tudi njegovo nadaljevanje, to je obravnavanje od 1870 do 1918, za kar je zbiral in zbiral gradivo, imel pripravljene že osnutke, pravzaprav mu je manjkalo samo leto ali dve intenzivnega dela in drugi del bi bil danes lahko pred nami.

Šornovo delo je bilo široko zastavljeno in, če bi bilo izvedeno v celoti, bi obsegalo dobrih dvesto let slovenske gospodarske zgodovine neagrarnih panog, kompendij, ki ga pač še dolgo ne bomo imeli. Tem bolj smo zato lahko veseli in zadovoljni, da imamo pred sabo vsaj del tega kompendija za čas od 1720 do 1870 in upajmo le, da bo tudi tisti del, ki obravnava prevratno obdobje do leta 1924 nekdo pripravil za tisk. Pričujočo knjigo sta uredila dr. Jasna Fischer in dr. Peter Vodopivec, ki sta napisala tudi dovolj obširno besedo o avtorju in njegovem delu, medtem ko je seznam osebnih in krajevnih imen pripravil mag. Zdenko Čepič. Kot urednika sama pravita v spremni besedi, sta vnesla v besedilo le nekaj manjših popravkov in dopolnil, ki se v glavnem nanašajo na različna Šornove objave v strokovnem časopisju kjer je Šorn posamezne ugotovitve razširil, dopolnil in opremil z novimi podatki, kajti ob čakanju na objavo, je Šorn tekst dopolnjeval in prirejal za objavljanje posameznih problemov, ker je obupal, da bi njegovo delo izšlo v knjižni obliki in ga nazadnje sploh ni več ponujal. Strinjati se je tudi z urednikom, ki sta zapisala,

da »brez dvoma pa rokopis šele kot celota omogoča kompleksno podobo razdobja in problematike in je v tem pogledu temeljno zgodovinsko delo v prvem razdobju nastajanja industrije na slovenskih tleh«.

Jože Šorn je bil nedvomno naš najboljši poznavalec novoveške gospodarske zgodovine neagrarnih panog. Tudi lahko mirno zapišemo, da ni nihče na tem področju toliko delal na virih in tako dobesedno vzel zgodovinsko maksimo *ad fontes*. Zato je bila vsaka njegova razprava in tako tudi ta monografija resnični novum in je literatura odločno v ozadju, pa saj je za ta področja tudi veliko ni. Njegov namen je bil pregledati prav vse arhive za slovensko gospodarsko zgodovino neagrarnih panog in v ta namen je v marsičem prvi in doslej tudi edini koristil arhive na Dunaju, v Gradcu, Celovcu. Ta program je bil tudi prevelik za enega samega človeka, še zlasti ob načinu dela, kajti samo z nekaj tedenskimi možnostmi vsako leto prepisovanja na roko, se taka naloga ne da opraviti.

Toda takšna je bridka resnica možnosti slovenskih zgodovinarjev v 20. stoletju, tistih seveda, ki so odvisni od arhivov zunaj domovine. Ob tej kvaliteti Šornovega znanstvenega delovanja, da je tako vztrajno brskal po arhivih, je dodati še njegov prispevek k terminologiji gospodarsko zgodovinske problematike, ki je doslej ostala neocenjena in ki ji je Šorn posvetil veliko napora in ljubezni, saj se vse njegove razprave odlikujejo z jasnostjo, preciznostjo in lepim jezikom.

Kot sam pravi, je imel Šorn namen podati pregledno podobo o začetni stopnji industrializacije vsega slovenskega prostora, kar obsega čas nekako od 1720 do 1870. Da bi to mogel, se je moral odreči določenim problemom, ki so sicer tudi važni, vendar za to pregledno podobo nekoliko manj. Mednje sodi razvoj prebivalstva, izseljevanje, agrarna problematika, promet, krediti, finance. Knjiga je razdeljena na dve veliki poglavji, in sicer Stoletje pred modernizacijo industrije, torej doba, ko je bil vodilna oseba v gospodarskem življenju trgovec tako v svetu kot pri nas, saj je bil špediter, akumulator kapitala, posojevalec, bankir, organizator tržišča. Drugo poglavje pa ima naslov Od stoletja modernizacije industrije, ki ga opredeljuje zamenjava trgovca z industrialcem, ki je postal sčasoma nosilec gospodarskega liberalizma in klasičnega kapitalizma.

Znotraj teh dveh poglavij je Šorn razgrnil resnično veliko novega, dal nam je precej natančen pregled nad akumulacijo kapitala, pomen in velikost trgovcev in lastnikov kapitala na slovenskih tleh, pokazal katere gospodarske panoge so imele precej večji pomen kot se jim je doslej pripisovalo itd. Skratka gre za sorazmerno celovit pregled nad 150 let slovenske gospodarske zgodovine, ki ga doslej nismo imeli. Veliko tabel med tekstom materializira Šornova spoznanja, ki temeljijo, kar naj ponovno poudarim, v izrazito pretežni meri na arhivskem, doslej neznanem gradivu. Pomembno in zelo zanimivo razdobje slovenske zgodovine, katere političen del je tudi še precej neraziskan, je s Šornovo knjigo lepo in nazorno osvetljeno.

Franc Rozman